

Z OBSAHU

Směřuje Česká republika ke korporativismu?
Václav Klaus

Konzervatismus v Čechách – mýtus nebo skutečnost?
Otaškar Vychodil

Existuje česká liberální a konzervativní tradice?
Ivan Langer, Ladislav Mrklas

Politika Republikánské strany a 43. prezidenta USA George W. Bushe
Roman Joch

Úvodník

Vážení čtenáři, milí přátelé,

s trochou patetičnosti by se dalo říci, že třetím číslem – jež právě otevíráte – vstupuje časopis CEVRO do nové fáze svého vznikání. Po prvním monotematickém a druhém trochu „hledajícím“ čísle, přichází číslo třetí, které přináší výrazně jasnější strukturu příspěvků. Vedle hlavních textů, které se dotýkají jednoho vybraného tématu – pro tentokrát problému korporativismu, a rubriky „zahraniční inspirace“ (věnované americkým republikánům a zejména prezidentu G. W. Bushovi) – Vás od nynějška budou čekat tři různé seriály: „**Český konzervatismus – mýtus nebo skutečnost?**“, jehož autorem je analytik O. Vy-

chodil, „**Margaret Thatcherová a Ronald Reagan: politici svobody**“ a konečně „**Česká liberální a konzervativní tradice**“, na jehož vzniku se bude podílet více než jedna desítka historiků, politologů i politiků. Vedle toho bychom Vás nadále rádi informovali o akcích a publikacích našeho sdružení, novinkou pak bude „**Knihovnička CEVRO**“, jež Vám bude přinášet zajímavé tipy k přečtení. Chybět by neměly ani texty pocházející z přednášek a seminářů pořádaných naším sdružením.

Pevně věřím, že tyto změny (či spíše vývoj) budou jak nám, tak Vám jenom ku prospěchu.

Ladislav Mrklas, odpovědný redaktor

Téma

Směřuje Česká republika ke korporativismu?

Když se u nás nedávno v parlamentu volila Rada České televize, došlo k příznačnému jevu: rada ještě nebyla zvolena, stále se jen spekulovalo o možných kandidátech, ale zástupci televizních zaměstnanců již dopředu ohlašovali, že se jim líbí někdo jiný, a že když v Radě nebude sedět právě on, Rada nebude důvěryhodná a nezávislá. Nepovažuji to za náhodu nebo výjimku. Je to jeden z nepřehlédnutelných důkazů, že v **České republice dochází k zesilování korporativistických tendencí**, na což upozorňuji již řadu let. Neslyším na to však ani od politiků, ani od akademiků či publicistů téměř žádnou reakci, což mne velmi zneklidňuje. Postoje našich televizních zaměstnanců jsou totiž jen špičkou daleko většího ledovce. Korporativismus se na nás totiž v poslední době valí z mnoha stran.

Možná, že jsme to nedostatečně vysvětlili. Proto pár základních charakteristik. Obecně bývá korporativismus definován jako **systém zprostředkování, propojení a koordinace zájmů mezi vládou a omezeným počtem povinných, nekonkurenčních, hierarchicky seřazených a velmi dobře organizovaných institucí a sdružení**. Nejčastěji jde o různé profesní a zaměstnavatelské svazy, které jsou uznány, licencovány či dokonce vytvářeny státem, který jim - pod heslem úsilí o ideál sociální harmonie - garantuje velmi výhodný monopol na vyhrazené části společenského prostoru.

Korporativismus nahrazuje a ve své rozvinuté podobě přímo eliminuje parlament. Díky tomu přestává být parlament místem, kde dochází ke klíčovým jednáním a k rozhodujícímu hledání,

příp. nalézání kompromisů. Zatímco v **pluralistickém modelu demokracie** vstupují zájmové skupiny do politického procesu „jen“ prostřednictvím lobování a na politické subjekty působí **zvnějšku, korporativismus** vychází ze stálé spoluúčasti těchto skupin na řešení každodenních problémů a vtahuje je - neboli **inkorporuje** je - dovnitř státu.

Největší sklon k preferenci tohoto společenského uspořádání mívají socialisté, kteří vždy a všude chtějí posílit moc odborů a kteří jim chtějí přisoudit konstitutivní úlohu při vytváření politiky státu. K nim se však - bez domýšlení důsledků - připojují všichni ti, kteří nejsou spokojeni s fungováním zastupitelské demokracie založené na soutěži politických stran a všichni ti, kteří by si zcela naivně a idealisticky přáli odstranit z politiky spory a konflikty a kteří se s tímto úmyslem snaží vytvářet instituce, které mají společenské otázky řešit „mírumilovněji“ či „konsenzuálněji“ než jak je tomu běžné v parlamentní demokracii.

Do dějin západní demokracie vstoupil korporativismus v několika fázích a v několika variantách. V 19. století to byl nejdříve tzv. „**organický korporativismus**“. Tehdy šlo o kritiku liberálního kapitalismu, přicházející převážně od tradičních řemeslníků a zemědělců. Jejich nejvýraznějšími mluvčími se stali katoličtí intelektuálové. I těm se nelíbil tehdejší „vypjatý individualismus“, převládající hluboká sociální nerovnost a ostré konflikty rané fáze dickensovského kapitalismu. Proto volali po znovuoobnovení „organického řádu“, založeného na harmonii mezi státem a společností.

Druhou fází byl tzv. „**organizovaný kapitalis-**

mus“ či „státní korporativismus“, který dosáhl svého vrcholu v meziválečném období dvacátého století. Mussolini (mimočodem také bývalý socialista) tehdy v Itálii odstranil stranicko-politickou reprezentaci, opustil princip zastupitelského mandátu a nahradil ho soustavou privilegovaných korporací. Komora těchto korporací neboli svazků (tzv. fasci) byla sice formálně volena přímo, ale ve skutečnosti nešlo o nic jiného než o schválení jednotné kandidátky, vypracované Velkou fašistickou radou, do níž své kandidáty navrhovala jednotlivá profesní sdružení (korporace). Ve více demokratické variantě se korporativismus objevil ve formě tzv. „sociálního korporativismu“, který měl pomoci řešit ekonomické a politické krize některých liberálně demokratických režimů po II. světové válce (Švédsko, Rakousko).

V 60. a 70. letech došlo k renesanci korporativismu, která bývá označována jako **neokorporativismus**. Tehdy se zrodily tripartity - jako speciální instituce, v nichž zasedají privilegovaní zástupci zaměstnavatelů, zaměstnanců a vlády. Dohadují se tam zejména o růstu mezd, o pracovním zákonodárství a o sociální politice. Zájmové skupiny (odborníky, podnikatelé) tak ovlivňují politiku státu vlastně „dublovaně“, jednou přes své poslance a podruhé v této specializované instituci či jejím prostřednictvím.

Tato nová forma korporativismu, která se šíří moderní západní společností jako zhoubný nádor, je nebezpečná i tím, že některé její projevy - např. právě tripartita - připadají leckomu zcela samozřejmé. Proti tomuto postoji by však měli vystupovat nejen všichni důslední liberálové, ale i všichni ti, kteří věří v hodnotu zastupitelské demokracie a kteří nechtějí dopustit rozparcelování státu ve prospěch privilegovaných zájmových skupin.

„Tripartitní korporativismus“ snad může být alespoň trochu funkční a obhajitelný v situaci nezbytných radikálních změn, kdy je třeba uchovat základní společenský konsensus a sociální smír. Nebezpečným se však stává v okamžiku normálního vývoje, kdy překračuje či porušuje pravidla fungující zastupitelské demokracie a kdy vytváří paralelní politické struktury. Funguje-li tripartita jako diskusní fórum, kde si zástupci zaměstnavatelů a zaměstnanců (byť vyvolení) vyměňují názory na sociální otázky, nic se neděje. Pokud však mají v jejím rámci zájmové skupiny možnost **spolurozhodovat** o hospodářské či sociální politice státu, je to naprosto nepřijatelné.

Vhodným příkladem toho, kam až může korporativismus vést, je sousední Rakousko. Obchodní, zemědělské, dělnické

a další profesní komory jsou tam organizovány na všech administrativních úrovních a členství v nich je pro všechny občany (s výjimkou státních zaměstnanců) povinné. Vliv těchto komor na politiku státu je obrovský.

Jiným příkladem korporativistického zkosnatění je (a hlavně bylo) Švédsko, kde se také vytvořila úzká spolupráce sociální demokracie a největšího odborového svazu v zemi. Parlament tam plnil více méně jen formální úlohu, neboť o podobě zákonů rozhodovaly specializované komise, složené ze zástupců politických stran a nejvýznamnějších zájmových skupin. Zákony se - až do 70. let - vyráběly fakticky „na objednávku“ těchto zájmových skupin, což vedlo k vysokému státnímu zadlužení a k rozsáhlé redistribuci. Mimo jiné proto patří Švédsko dodnes k zemím s největšími daněmi na světě.

Naproti tomu ve Velké Británii a Spojených státech, které důsledně vycházejí z pluralistického modelu demokracie, mohou zájmové skupiny legislativní proces **ovlivňovat**, nikoli však o něm **spolurozhodovat**. I tam si příslušníci různých zájmových skupin samozřejmě velmi dobře uvědomují, že se koncentrované zájmy prosazují lépe než zájmy rozptýlené. Nikdy však nejdou tak daleko, aby pro zprostředkování svých parciálních zájmů obcházeli parlament a aby vytvářeli paralelní politické struktury. Politický systém jim to nedovoluje.

Pro nás bohužel korporativismus už dávno není jen zajímavým teoretickým tématem. V poslední době jsme svědky velkého zesílení korporativistických tendencí, které jsou však téměř nediskutovány nebo dokonce nepostřehnuty.

Výrazný prvek korporativismu k nám přišel v 90. letech právě ve formě zmíněné tripartity. Tu jsem od počátku vnímal jako zásadní nesystémový prvek a od samotného počátku jsem se s ní nechtěl smířit. V polovině devadesátých let jsme se ji pokusili změnit na bipartitu, protože jsme byli přesvědčeni o tom, že je přítomnost vysokých vládních představitelů v debatě mezi zástupci zaměstnanců a zaměstnavatelů zbytečná a že přispívá k vyvolání dojmu, že se v tomto orgánu spolurozhoduje o hospodářské a sociální politice. A to jsem si nikdy nepřál. Špidlova ČSSD to bohužel mezitím vrátila zpátky, ale tripartitou to nekončí. Prototypem korporativismu je Rathova Lékařská komora nebo Duškovy Železničářské odbory, ale např. i Konference rektorů a další podobné organizace.

Jiný, neméně vážný náběh na korporativismus u nás předvádí část intelektuálů, snažící se hovořit za tzv. „občanskou společnost“. I tito lidé nechtějí veřejné záležitosti jen ovlivňovat

silou svého hlasu (ve volbách i v médiích), nýbrž o nich chtějí rozhodovat přímo. Jakkoli je jejich sdružování do různých Impulsů, studentských výzev a podobných iniciativ samo o sobě zcela legitimní (je pochopitelné, že se tito lidé snaží „koncentrovat“ svůj vliv a tím jej posílit), nebezpečné je to, že jejich protagonisté chtějí touto cestou likvidovat přirozenou heterogenost a nutnou, přirozenou a zdravou konfliktnost zájmů uvnitř společnosti. Pro artikulaci a agregaci zájmů používá zastupitelská demokracie politické strany, které zprostředkovávají přirozeně existující konflikty a protikladnost zájmů. Představa, že by univerzity, odbory a profesní svazy měly vytvářet „paralelní instituce“, které budou spolurozhodovat o tom, co je či není ve veřejném zájmu, je typicky korporativistická a stoupcem pluralitní demokracie by proti ní měli vystupovat zcela zásadně.

Jedním z posledních projevů korporativismu byla nedávná „krize“ kolem České televize. Zaměstnanci televize, tj. určitá, jasně definovaná zájmová skupina, si svůj spor se zaměstnavatelem řešili přes parlament, který bleskurychle (a poněkud nedůstojně) splnil jejich požadavky. Šlo o korporativismus spíše spontánní než organizovaný, ale byl to nesmírně nebezpečný precedent. Kdyby zaměstnanci v podnicích rozhodovali, kdo bude jejich dělitelem a co bude napsáno v tom či onom zákoně, demokracie by se brzy proměnila v anarchii.

Obhájci korporativistických modelů často mluví o potřebě konsensu. Tvrdí, že je pro stabilitu státu nezbytné, aby nejdůležitější společenské skupiny zasedly společně a aby konsensuálně rozhodly o směru, jímž se bude země ubírat. Politické elity by měly otupovat hroty sporů, měly by se přestat „hašteřit“ a měly by hledat spíše to, co spojuje, než to, co rozděluje. To je však jen hezký sen.

Po pádu komunistického režimu byl celonárodní konsensus ohledně základního směřování země velmi potřebný. Všeobjímající Občanské fórum v Československu či politika „kulatých stolů“ v Polsku a Maďarsku umožnily pokojný přechod od starého režimu k demokracii. K přijetí základních politických a ústavních reforem bylo široké podpory třeba a je proto přirozené, že existovala potřeba „národní jednoty“.

V „normální“ situaci, v níž se nachází většina západních demokracií (a jsem přesvědčen, že dnes už i Česká republika), kdy se řeší „jen“ otázky všedního dne, širokého celonárodního konsensu třeba není. Je žádoucí elementární shoda na **pravidlech hry v politice a na hodnotách liberální demokracie** (občanská

a politická práva, princip zastoupení, princip většinového rozhodování apod.), nikoli však na konkrétních **politikách**. Otázky, zda mají být daně nízké či vysoké, nemocnice státní či soukromé a ekologické limity přísnější či mírnější, jsou věcným sporem mezi pravíci a levíci všude na světě. Organizovat „kulaté stoly“ kvůli těmto věcem by bylo bláhové a naivní. Existují sice případy, kdy i v západních demokraciích používají politické elity v konkrétních politikách konsensuální strategii, ale jsou to spíše výjimky.

Strana, kterou reprezentují, programově vychází z pluralistického modelu demokracie, nikoli z modelu korporativistického. To je skutečný důvod, proč jsme pro **jednokolový většinový systém**, proč trváme na principu **zastupitelské demokracie** a proč se bráníme vtahování **privilegovaných zájmových skupin** do politického rozhodování. Je to pro nás věc naprosto fundamentální.

Korporativisté se ke své doktríně málokdy explicitně hlásí, neboť byla více než dostatečně zdiskreditována italským fašismem. Ale lidé bohužel zapomínají nebo si věci nepropojují. Proto jsou tytéž nebo velmi podobné požadavky pod novými nálepkami nastolovány stále znovu. Korporativisté věří v hierarchicky řízenou společnost a ve svém boji proti liberálnímu kapitalismu se snaží znovuobnovit solidární, harmonickou, organickou společnost, nicméně společnost řízenou vyvolenými. Rozdíl mezi „státním“ korporativismem italským a „demokratickým“ korporativismem švédským není z tohoto hlediska až tak důležitý: zatímco první typ byl antiliberalní, druhý je „postliberalní“. Oba v konečném důsledku ničí individuální svobodu a zastupitelskou demokracii. A to musíme připomínat stále znovu. Proto je třeba proti korporativistickému systému, favorizujícímu privilegované zájmové skupiny, stavět pluralistickou demokracii, založenou na soutěži politických stran.

Korporativismus je nebezpečím dnešní doby v nemalé míře i pro svou zdánlivou nevinnost. Zatímco socialisté chtějí „bohatým brát a chudým dávat“, korporativisté předstírají, že mluví „za celou společnost“, že se dovolávají „celonárodního konsensu“ a že chtějí „sociální harmonii“. Fakt, že při tom pro zprostředkování zájmů vytvářejí paralelní instituce a že nahrazují parlament a vládu nevolenými orgány, zůstává skryt. O to hroziavější však bývají jeho následky.

Václav Klaus, předseda Poslanecké sněmovny a ODS
(text byl publikován též 28. 7. 2001
v příloze sobotních Lidových novin Orientace)

Reprezentace zájmů jako politický a zároveň politologický fenomén

Řada občanů - nejen - České republiky je přesvědčena, že politika je toliko samoučelným bojem o moc, jejíž získání a výkon je také jejím hlavním cílem. Ideologie, programy a všechno ostatní jsou pak pouhými prostředky tohoto boje.

Naproti tomu řada předních světových politologů považuje politiku, politickou moc a politické procesy za pouhé prostředky, které slouží reprezentaci zájmů jednotlivců či různých skupin v podmínkách moderní (masové) společnosti. Dle velkého teoretika politických systémů Davida Eastona je např. politika souhrnem interakcí, pomocí nichž jsou ve společnosti autoritativně rozmístovány různé hodnoty, a to hodnoty jak materiální, tak i nemateriální povahy. Pokusme se nyní z tohoto pojetí politiky vyjít a zamyslet se nad konkrétní podobou reprezentace zájmů v moderních demokraciích.

Předně je třeba říci, že v politických systémech moderních demokracií se ve druhé polovině 20. století vytvořila celá řada různých typů reprezentace zájmů. Ty se liší zemi od země. V zásadě však existují dva základní („čisté“) typy reprezentace zájmů: pluralismus a liberální korporativismus (neokorporativismus). Těm se pak konkrétní systémy v jednotlivých zemích více či méně blíží.

Pluralismus

Kořeny pluralismu, který je dnes jednou z nejběžněji užívaných politologických teorií, můžeme hledat u velkých teoretiků demokracie Alexise de Tocquevilla (autora známého spisu Demokracie v Americe) a Jamese Madisona (autora neméně známých Listů federalistů a spoluautora americké ústavy). Kolébkou pluralismu tedy

byly Spojené státy, kde se tato teorie také nejvíce uplatnila v praxi. S pluralistickou teorií se však můžeme setkat, byť s poněkud jinými akcenty, také u britských a německých politických teoretiků 19. století.

Základním filosofickým předpokladem teorie i praxe pluralismu je existence mnohosti, rozdílnosti a odlišnosti. Základní osou je pojetí vztahů stát - společnost - jednotlivec. Stát je zde pojímán toliko jako regulátor, který vytváří prostředí (zejména právní) pro reprezentaci zájmů v praxi. Jedinec je základní jednotkou společnosti. Bez společenství jiných jedinců, se kterými vytváří na základě svých zájmů tzv. zájmové skupiny, však má velmi omezenou možnost ovlivňovat politické procesy. Zájmy všech skupin jsou v zásadě rovnocenné, neexistuje žádná jejich hierarchie, tím méně garantovaná státem. Mezi zájmy probíhá volná soutěž, jejíž výsledky jsou důkazem jejich síly či naopak slabosti. Neprosadí-li se tedy konkrétní zájem, znamená to, že nebyl dostatečně silný a tudíž ani významný. Pluralisté nicméně připouštějí, že existují zájmy, které jsou svým charakterem ve značné výhodě, neboť mají větší možnosti než zájmy jiné. Jde především o zájmy obchodní.

Jak jsem již řekli, pluralismus vznikl v USA. Dá se dokonce říci, že jeho hlavní teoretici A. Bentley a D. Truman popisovali americkou politickou praxi. Důraz kladli na roli zájmových skupin a jejich konflikt, který je podstatou politického procesu ve Spojených státech. Tato praxe přímo souvisí s konstrukcí amerického ústavního a politického systému, kterému je vlastní existence mnoha center moci - míst, kde může tento konflikt nastat. Takovými místy jsou centrální administrativa, obě komory Kongresu, administrativa a zákonodárné sbory padesáti amerických států, komunální politika. Pluralismu nahrává i etnická, kulturní a náboženská pestrost americké společnosti. Důležitý je také volební charakter amerických politických stran, založených na silných osobnostech spíše než na masovém členství. Významnou okolností je pak také pojetí státu jako pouhého garanta základních občanských práv, která je poněkud odlišná od pečovatelského státu v evropských demokraciích.

Spíše pluralistické pojetí reprezentace zájmů se - vedle USA - uplatnilo také v některých dalších anglosaských zemích, zejména ve Velké Británii.

Liberální (sociální) korporativismus

Pojem liberální korporativismus je (stejně jako meziválečný korporativismus autoritářský či státní) odvozen od termínu korporace, který označuje společné organizace zaměstnanců a zaměstnavatelů téhož oboru prostředkující a reprezentující zájmy v politické sféře. Kořeny můžeme najít již ve stavovském uspořádání sněmů v době feudálních monarchií. Další inspiraci poskytlo křesťanské sociální učení, konkrétně zejména encyklika *Rerum novarum* z roku 1891. Tato i další encykliky se vyslovují pro novou formu vztahů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli - korporativismus - který nahradí třídní konflikt a který vyústí ve společnost, založenou na stavovské reprezentaci. Konečně mezi inspirace, byť spíše negativní a verbálně odmítanou, patří meziválečný - nejen - italský fašismus (pozn. italský svaz, svazek, sdružení = fasci).

Politicko-filosofický koncept korporativismu je založen na přesvědčení o nutnosti existence beztřídní, resp. slabě třídní sociální struktury, kde jsou konflikty řešeny konsensuálně, jednáním zástupců různých sociálních skupin, zejména pak zaměstnavatelů a zaměstnanců. V politické ekonomii bychom mohli korporativismus označit za „třetí“ cestu mezi kapitalismem a socialismem. Z hlediska prostředkování zájmů se v liberálním korporativismu setkáváme s omezeným počtem skupin (svazů), které mají - stá-

tem posvěcený - monopol na reprezentaci zájmů jednotlivých skupin a navíc jsou hierarchicky uspořádané. Tyto organizace se podílejí nejenom na reprezentaci zájmů, ale přímo na uskutečňování vládní politiky. Děje se tak především prostřednictvím tripartity, tj. společných orgánů vlády, zaměstnavatelských a zaměstnaneckých svazů (např. v Rakousku tzv. Paritní komise pro otázky cen a mezd, která kontroluje ceny, stanovuje růst mezd a podílí se na ekonomickém plánování).

Dalším rysem korporativismu je snížení významu parlamentu, který se do značné míry vzdává role tvůrce politiky, a stává se pouze schvalovací mašinerií předem dohodnutých opatření. S tím také souvisí role politických stran, jež jsou zpravidla úzce propojeny se zájmovými skupinami. Děje se tak zejména v zemích, kde jsou politické strany a stranický systém slabé ve smyslu zázemí, organizační struktury a především prestiže. Toto spojení napomáhá zkostratělosti celého systému a nadměrné společenské roli politických stran, navíc nezřídka nezávislé na volebních výsledcích.

Liberálním korporativismem se zrodil po druhé světové válce, kdy evropské země řešily obrovské hospodářské a sociální problémy spojené s poválečnou obnovou. Dle některých politologů právě korporativní typ uspořádání napomohl v řadě zemí překonat tyto obtíže, nastartovat nebyvalý ekonomický růst a stabilizovat demokracii. Stalo se tak zejména v zemích, které k tomu měly následující předpoklady: a) existence silných zaměstnavatelských a zaměstnaneckých svazů, b) silný podíl levice na vládě, c) zralá občanská společnost, d) spíše malá země s nízkou sociálně-ekonomickou diferenciací. Mezi nejklaštější případy patří Rakousko, Švédsko, Norsko, Švýcarsko. V šedesátých letech nastal odklon od korporativismu, způsobený tzv. hospodářským zázrakem.

Nový boom korporativismu, tentokrát nazývaného neokorporativismem, nastal na počátku 70. let v souvislosti s hospodářskou recesí, naftovými krizemi apod. V souvislosti s nástupem pravicových vlád v 80. letech pak opět došlo k odklonu od (neo)korporativního uspořádání, který přetrvává do dnešních dní. Je tomu tak proto, že v některých zemích systém prostředkování zájmů natolik zkostratěl a zbyrokratizoval, že v podstatě podvázal jejich ekonomiky. Ty pak neobstály v konfrontaci s globalizací světové ekonomiky, zejména ekonomikou americkou. Řada teoretiků, mezi nimiž nechyběl ani jeden ze „zakladatelů“ neokorporativismu P. Schmitter, se v této době dokonce začala přiklánět k názoru, že korporativismus se historicky vyčerpal a vážně pochybovala o jeho perspektivách.

Tabulka 1 – Síla korporativismu v západní Evropě dle U. von Alemanna

Silný korporativismus	Rakousko Švédsko Norsko Švýcarsko
Střední korporativismus	Německo Nizozemí Belgie Dánsko Finsko
Slabý korporativismus	Velká Británie Francie Itálie Irsko

Zdroj: Brokl, L & kol.: *Reprezentace zájmů v politickém systému České republiky*, SLON, Praha, 1997, s. 54 (dle Alemann, U. von: *Interessenvermittlung in Westeuropa: Die Diskussion um Korporatismus in der vergleichenden Politik*, 1983, s. 130)

Tabulka 2 – Odlišnosti mezi neokorporativním a pluralistickým modelem reprezentace zájmů

Korporativismus	Pluralismus
Hierarchizace zájmů	Rovnost zájmů
Monopolní organizace	Soutěž mezi organizacemi
Nedobrovolné (povinné) členství	Dobrovolné připojení
Donucovací sankce	Neexistence donucovacích sankcí
Prolínání reprezentační a realizační úlohy organizací	Specializace na reprezentaci zájmů
Silná role státu	Slabá role státu

Závěr

Oživení korporativních myšlenek nastalo po pádu železné opony, kdy novým středo- a východoevropským demokraciím řada teoretiků doporučovala převzít neokorporativní model. V některých zemích byl tento postup skutečně uplatněn, v jiných nikoli. Také v České republice byly zejména v letech 1991-92 patrné snahy přisoudit velkou roli tripartitě a jiným záj-

movým skupinám (zj. profesním a jiným komorám). Zmíněné snahy byly z velké míry potlačeny v období středopravicových vlád. Tripartita v této době plnila toliko konzultační roli. Od poloviny 90. let však opět někteří vlivní politici i teoretici myšlenky neokorporativismu ožívají. Důležitým impulsem byl v tomto ohledu nástup sociálnědemokratické vlády, která se snaží o posílení role tripartity. Vzhledem k rozložení politických sil však její snahy nejsou příliš úspěšné. Jisté korporativní prvky se však mezitím začaly prosazovat v jiných oblastech politického a společenského života (viz. předchozí text V. Klause).

Ladislav Mrklas,
katedra politologie FSV UK

Doporučená literatura:

- Brokl, L. & kol.: *Reprezentace zájmů v politickém systému České republiky*, SLON, Praha 1997
 Fiala, P.: *Česká republika: transformující se nebo konsolidovaný politický systém?* (Středoevropské politické studie 1/2001, <http://www.iips.cz/seps.html>)
 Fiala, P.: *Funkce zájmových skupin v politickém systému ČR.* (Parlamentní zpravodaj 10/96-97, s. 525 - 528)
 Říčková, B.: *Přehled moderních politologických teorií*, Portál, Praha 2000

ČESKÁ LIBERÁLNÍ A KONZERVATIVNÍ TRADICE

Existuje česká liberální a konzervativní tradice?

Po pádu komunistického režimu se i v naší zemi začala svobodně tvořit politická scéna. Mezi důležité pojmy, které se v této souvislosti objevily, patřila pravice, liberalismus, konzervatismus, ale také levice, socialismus a nespočet dalších. Řada nově vzniklých politických stran se přihlásila právě k liberální, konzervativní nebo pravicové politice. Mnohá z nich se také verbálně hlásila k té či oné tradici české politiky. Většinou však šlo o povrchní hledání sebeidentifikace se zcela odlišnými proudy nebo osobnostmi. Snad nejlépe o tom svědčí fakt, že ty strany z pravé části politického spektra, které se v pozdějších letech nejvíce prosadily (tj. ODS a ODA), takovými - povýtce - lacinými deklaracemi příliš nehýřily. To však v žádném případě neznamená, že by je domácí liberální a konzervativní tradice nezajímala. Právě naopak. Nedostatek času a kapacity se tomuto fenoménu soustavně věnovat, způsobený angažmá pravice v takových procesech jako budování demokratického politického systému, všeobecná transformace společnosti, dělení státu apod., však zabránily soustavnému zkoumání této problematiky. Podobnému „hledání kořenů“ se však bohužel příliš nevěnovali ani teoretici. A tak tato problematika zůstává, až na čestné výjimky (texty v časopisech Střední Evropa, Proglas, Pravý úhel, aktivity Občanského institutu, několik vědeckých publikací...) jakýmsi „polem neoraným“. A možná právě z těchto důvodů bývají dodnes představitelé české liberální a konzervativní politiky obviňováni z neautentičnosti, plagiátorství, poklonkování tradicím některých jiných zemí.

To vše nás přivedlo k myšlence na stránkách časopisu CEVRO připravit seriál textů nejrůznějších teoretiků (historiků, politologů, sociologů, ekonomů) i politických praktiků pod názvem „Česká liberální a konzervativní tradice“. Název prozrazuje, že seriál se bude věnovat jednotlivým kapitolám české historie od národního obrození až do listopadu 1989, a to z pohledu pravicové politiky. Texty, které vám budeme v příštích měsících přinášet, budou jednak hledat liberální a konzervativní prvky v myšlení, programu i praktické činnosti jednotlivých českých

osobností, proudů, stran, jednak budou přinášet pravicovou reflexi některých fenoménů v novodobé české politice.

A jak že tedy zní naše odpověď na úvodní otázku? Jsme hluboce přesvědčeni o tom, že česká liberální a konzervativní tradice existuje. Jsme hluboce přesvědčeni o tom, že polistopadová pravicová politika nespadla z nebe, ani nebyla uměle implantována. A jsme také hluboce přesvědčeni, že téměř dvě desítky textů v příštích číslech časopisu CEVRO o tom přesvědčí i ty z vás, kteří o tom pochybují.

Ivan Langer, Ladislav Mrklas

Jednotlivé díly seriálu:

- Liberální a konzervativní prvky v českém národním obrození
- František Palacký
- Staročeši a/versus Mladočeši
- Liberálně-konzervativní reflexe sporu o smysl českých dějin
- Josef Kaizl
- Vznik stavovských a konfesionálních stran na konci 19. století
- Meziválečná československá pravice
- Karel Kramář
- Alois Rašín
- Antonín Švehla
- Fenomén II. republiky z pohledu pravice
- Ladislav Feierabend
- Podíl pravice na protinacistickém odboji za II. světové války
- Likvidace politické pravice po II. světové válce
- Protikomunistický odboj (50. a 60. léta)
- Liberálně-konzervativní reflexe roku 1968
- Exilová pravice
- Pravice v československém disentu 70. a 80. let

Konzervatismus v Čechách – mýtus nebo skutečnost? (1)

Zdá se, že v první polovině devadesátých let u nás došlo k značnému zmatení běžných politologických pojmů. Asi nedostatek vlastní historické zkušenosti a potom jakási touha mít a vědět všechno pokud možno ihned, vedla k tomu, že s politologickými pojmy jako je „levice“, „pravice“, „konzervatismus“, „liberalismus“ se operovalo poněkud chaoticky a to podle toho, jak to té či oné skupině vyhovovalo. Navíc fenomén tzv. „nepolitické politiky“ působil rodícímu se spektru doslova medvědí službu.

Krok k vytvoření jakéhosi základu normálních politických poměrů byl učiněn v roce 1991 a to založením Občanské demokratické strany. Tento jeden ze subjektů, který vznikl po rozpadu Občanského fóra si v samém počátku vytkl velmi ambiciózní cíle. Jisté je, že bylo nutné především vytvořit kvalitní strukturu politické strany jako takové. Při enormní koncentraci na tento cíl se ukázalo, že jaksi převážily technické aspekty celého projektu. I když vzorem pro tvorbu ODS se stala britská Konzervativní strana, je možné konstatovat, že adjektivum konzervativní nehrálo v tehdejší době tak podstatnou „světonázorovou roli“. ODS původně dokonce uvažovala o názvu konzervativní strana, ale Dr. Kotas si preventivně tento název zaregistroval, aby nemohl být použit. Z tohoto úsměvného extempore je vidět, že s politologickými pojmy se skutečně žonglovalo naprosto libovolně podle toho, jak to komu vyhovovalo.

V československém a později českém spektru se vůbec vyskytovala celá řada formací, které se různým způsobem hlásily k různým idejím, aniž je mnohdy zajímalo, co za nimi mají hledat. Ke konzervatismu jako takovému se hlásilo hned několik uvedených skupin. Především již zmíněná ODS, nejsilnější co do podpory voličů, Občanská demokratická aliance, spíše spolek intelektuálů, který ovšem ve své

části byl dobře fundován s ohledem na podstatu konzervatismu, Křesťanskodemokratická strana, s poměrně malou podporou veřejnosti a jistým způsobem i KDU-ČSL, která akcentovala křesťanské základy konzervatismu. Pokud se týká přímé aplikace konzervatismu, dá se říct, že čím menší byla dotyčná skupina, tím fundamentálněji lpěla na určitých principech, které mnohdy s konzervatismem neměly nic společného a speciálně v případě KDU-ČSL přecházely do vyloženě socializujících tendencí.

Ukazuje se, že právě v případě konzervatismu, který sám sebe nerad popisuje a je přirozeně nedůvěřivý k jakýmkoliv schémátům, došlo k nejvýraznějším deformacím minimálně proto, že v novodobější historii našeho státu se tento směr příliš neuplatnil. Dalším handicapem bylo, že se stalo jaksi módním nazývat se konzervativním politikem či občanem. Zde lze hovořit z valné části o drtivém vítězství formy nad obsahem, protože tento salónní „konzervatismus“ byl obvykle prezentován drahými obleky, snobskými sešlostmi a hlavně pak „s pravicovou urputností hájenými mnohdy velmi levicovými názory“. Protagonisté této módní vlny samozřejmě neměli sebemenší pojetí o ideových východiscích konzervatismu a právě jejich chování mělo za následek určitou diskreditaci samotného pojmu, protože opoziční politici samozřejmě začali útočit proti konzervativcům právě z tohoto zorného úhlu. V zemi, kde se lidé sotva vzpamatovali z let totalitních vlád, není prostě možné, aby se za výsledek všech změn vydával vznik této poměrně úzké vrstvy lidí, kteří svými postoji přispějí k diskreditaci celého filosofického pohledu na svět. Zvláště když se ukazuje, že právě to, co naše země asi nejvíc potřebuje, je návrat ke klasickým konzervativním hodnotám. O nich by měl pojednávat tento seriál, jehož první díl jste právě dočetli.

Otakar Vychodil, analytik

Margaret Thatcherová a Ronald Reagan: politici svobody (1)

Od odchodu Margaret Thatcherové z funkce britské premiérky nás dělí již 11 let a od odchodu Ronalda Reagana z funkce amerického prezidenta dokonce 13 let. Přesto oba tito politikové nepřestávají inspirovat politické myšlení po celém světě. Jejich postavení mezi bývalými vrcholnými politiky je mimořádné právem. Oba dva mají totiž velkou zásluhu na tom, že politická a hospodářská svoboda se na konci 20. století rozšířila do míry, která v lidských dějinách neměla nikdy obdoby.

Margaret Thatcherová i Ronald Reagan vybočovali z řady většiny svých předchůdců i následovníků. Na rozdíl od nich měli své zřetelné a jasně definované přesvědčení a pro jeho prosazení nebyli ochotni ustupovat tolik, jako jiní politici. Na rozdíl od politiků s mělce zakotvenými ideály a velkou ochotou hledat kompromis s kýmkoli, byli tito dva lidé naopak zdravě nekompromisní. Bez problému byli ochotní říci nahlas věci, které se dříve nahlas neříkaly. Reaganovo označení SSSR jako „říše zla“ pojmenovalo skutečnou podstatu sovětského komunismu.

20. století je stoletím zápasu individualistů s kolektivis-

ty. Liberální demokracie byly vystaveny obrovskému tlaku zevnějšku od totalitních států a zevnitř od totalitních politických sil. Přes nesporné úspěchy kapitalismu v 19. století tak vidíme ve 20. století růst komunistických, nacistických a jiných totalitních říší. Jedna vznikla již v roce 1917 v Rusku, další potom v roce 1933 v Německu a nejméně v roce 1949 v Číně. Důsledky ustavení a provozu těchto totalitních systémů byly pro celé lidstvo mimořádným poučením. V SSSR zemřelo násilnou smrtí během kolektivizace a politických procesů několik milionů lidí. V Německu pod Hitlerovým vedením přišlo o život z politických důvodů také několik milionů lidí a v Číně během kulturní revoluce rovněž.

Tyto tragické oběti kolektivistického experimentu je třeba postavit do protikladu k nudnému, ale spořádanému fungování liberálních demokracií v USA a v Británii. Přesto však měly totalitní ideologie po většinu 20. století obrovskou podporu veřejnosti a intelektuálů. Klasické liberální svobody byly zesměšňovány a soustavně podvráceny a demokratictí politikové se nacházeli téměř stále v defenzívě. Obrat

nastává teprve v 80. letech a je nerozlučně spojen se jmény Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana.

Konzervativní revoluce 80. let 20. století byla připravena nejprve na půdě společenských věd, především ekonomie. Spor o to, zda ekonomickou aktivitu má koordinovat centrální autorita prostřednictvím plánu nebo naopak neviditelná ruka trhu prostřednictvím svobodně vzniklých cen byl podstatou politického souboje individualistů a kolektivistů. Friedrich August von Hayek prokázal, že centrální plánování je v konečném důsledku neslučitelné se svobodou jednotlivce. Zde nastal bod zlomu, protože v takové situaci přestalo mít smysl usilovat o kompromis mezi trhem a plánem. Klasický liberalismus díky těmto novým intelektuálním impulsům obnovil svou přitažlivost a argumentační sílu. Od toho již byl pouze krok k praktické politice.

Před Hayekem existovalo v ekonomii jakési kompromisníctví s plánem. Nejlépe jej reprezentoval slavný rakouský ekonom Joseph Schumpeter. Ten sice se socialismem nesusouhlasil, ale nepřestával tvrdit, že pohyb směrem k socialismu je nevyhnutelný. Samotný socialismus potom definoval jako postupný přesun rozhodování o hospodářských záležitostech ze sféry soukromé do sféry veřejné. Z hlediska takto široce pojaté definice hodnotil světový vývoj až do své smrti na konci 40. let velmi realisticky. Svět skutečně „pochodoval směrem k socialismu“ a hesly provázejícími tento proces bylo „znárodnění“ a „plánování“. Ostatně to si lidé pamatují i z naší historie. Schumpeter se však mýlil v tom, že pochod k socialismu považoval za nevyhnutelný. Dokladem toho je politická činnost Ronalda Reagana a Margaret Thatcherové v 80. letech. Tématem světové politiky přestalo být právě díky jejich činnosti „znárodnění

a plánování“. Prioritou hospodářské politiky se stala „privatizace a trh“.

Reagan a Thatcherová stáli při svém vstupu do vrcholné politiky před stejnými úkoly. Prvním úkolem bylo vypořádat se s kolektivistickým nebezpečím zvnějšku a druhým vypořádat se s obdobným nebezpečím uvnitř jejich zemí. Obou úkolů se tito politici zhostili s mimořádným úspěchem. Pozoruhodné bylo to, že od samého počátku věci nezamlžovali a šli nekompromisně za svými cíli. Ještě daleko pozoruhodnější však byla skutečnost, že pro takto pojatou politiku získali obrovskou veřejnou podporu. Až do 70. let totiž bylo za politiku přinášející hlasy považováno úplně něco jiného než to, co nabízela Thatcherová s Reaganem. O to zajímavější bylo sledovat jejich volební vítězství. Reagan i Thatcherová poráželi své politické protivníky rozdílem třídy. Ronald Reagan vyčerpал americkou ústavou maximálně přípustná dvě prezidentská období a Margaret Thatcherová dosáhla rekordního volebního hatricku v řadě za sebou. Díky tomu měli dostatečný mandát k prosazování své politiky doma i v zahraničí.

Margaret Thatcherová a Ronald Reagan ovlivnili konec 20. století více než kdokoliv jiný. Jejich dlouholeté úsilí bylo korunováno v roce 1989 zhroutením komunismu v zemích střední a východní Evropy a v roce 1991 rozpadem „říše zla“. Ve většině dříve komunistických zemí se začala obnovovat demokracie, vláda práva a tržní hospodářství. S tímto vývojem na Východě ostře kontrastovala prosperita Západu. Ronald Reagan byl v té době již politickým důchodcem a zkrátka se k němu připojila i Margaret Thatcherová. Ani jeden však nepřestal oslovovat mnoho lidí na celém světě. Jejich paměti a životopisy jsou nadále zdrojem inspirace pro nové generace.

Hynek Fajmon, poslanec PSP ČR

Vzdělávací seminář v Hamburku !!!!!

V listopadu loňského roku uspořádalo sdružení CEVRO v německém Hamburku týdenní vzdělávací seminář. Historicky první seminář svého druhu, který bylo možné realizovat díky spolupráci s Mezinárodním institutem pro hospodářství a politiku, byl zaměřen na problematiku Evropské unie a německým zkušeností na tomto poli.

Na základě ohlasů účastníků se CEVRO rozhodlo tuto akci zopakovat. Letošní týdenní seminář v centru Haus Rissen v Hamburku se uskuteční ve druhé polovině listopadu a je určen nejen primátorům a hejtmanům, ale také dalším zájemcům z řad ODS.

**Chcete-li se zúčastnit i Vy,
pak neváhejte!**

Poslední volná místa !!!

**Více informací naleznete v průběhu září
na internetové adrese
www.volny.cz/cevro**

Akce CEVRO

Připravované akce:

**27. 9. 2001, 13.00 hodin – Praha, Poslanecká sněmovna
konference**

**„Polské volby 2001 – zamyšlení pro českou pravici“
za účasti předních českých i polských politologů a publicistů**

Knihovnička CEVRO

Raymond Aron: Opium intelektuálů

Překlad: Helena Beguvinová, Mladá fronta, Praha 2001

Kniha renomovaného francouzského sociologa a politologa sice poprvé vyšla již roku 1955, je však stále aktuální a vyargumentovanou kritikou tehdy přímo posvátných pojmů, jako jsou „levice“, „revoluce“ a „proletariát“.

Jan P. Kučera: ... je hodně Hitlera ve Wagnerovi

Institut pro střeoevropskou kulturu a politiku, Praha 2001

Politologická studie o slavném skladateli Richardu Wagnerovi, který nevytvořil jen velké dílo umělecké, ale napsal také řadu spisů teoretických a esejistických, v nichž rozvíjí jakousi politickou estetiku.

John Laughland: Znečištěný pramen. Nedemokratické počátky evropské ideje

Překlad: Miloš Calda, Prostor Praha 2001

Práce Johna Laughlanda z roku 1997 odpovídá směru uvažování, který vůči projektům Evropské unie zastává euroskeptické křídlo britských konzervativců. V sedmi kapitolách se autor věnuje historickým kořenům evropské myšlenky, roli Německa v evropské politice od středověku po současnost a dnešní evropské ideologii.

Politika Republikánské strany a 43. prezidenta USA George W. Bushe

Velice stručně řečeno, Republikánská strana prosazuje to, co je správné; Demokratická strana to, co je pohodlné.

Republikánská strana vznikla v 50. letech 19. století jako strana odpůrců šíření otroctví na Západ USA. Demokratická strana byla stranou co možná největší decentralizace a co nejomezenějších pravomocí federální vlády. Obrat o 180° Demokratická strana učinila po roce 1932 za vlády Franklina Delano Roosevelta, prvního otevřeně levicového prezidenta v dějinách USA. Stala se stranou (s výjimkou jižních, konzervativních Demokratů) centralizace a posílení především exekutivy, jako i jejích intervencí do ekonomiky a jejích regulací. Tomu opoziční Republikáni oponovali a tedy převzali štafetu ekonomického liberalismu.

Takže první politikou Republikánské strany je **ekonomický liberalismus** - tedy menší rozsah státu, nižší daně, méně přerozdělování a více svobodného podnikání.

Další rozdíl mezi Demokraty a Republikány přinesla studená válka. Od poloviny 60. let, tedy od války ve Vietnamu, většina Demokratů (opět byli hlavní výjimkou především jižní Demokraté) měla spíše tendenci usilovat o zmírňování napětí se SSSR, koexistenci a smlouvy o odzbrojování. Na druhé straně většina Republikánů požadovala pokračování v politice studené války, tvrdší postoj vůči Sovětům a jednání s nimi z pozice síly. Tedy politikou Republikánské strany je **silná a robustní obrana USA a jejich spojenců**.

Třetí definující charakteristika rovněž pochází ze 60. let. Mnozí Demokraté především ze severu a východu USA začali prosazovat politiku radikální kulturně-morální liberalizace, např. feminismus či privilegia homosexuálů; proto stoupenci tradičních hodnot a tradiční morálky našli své útočiště v Republikánské straně. Nejviditelnější je v této souvislosti otázka potratů. Právě tak, jako se Republikáni před 150 lety domnívali, že černoch je plně člověkem a proto by neměl být otrokem - jinými slovy, barva jeho pleti je irelevantním kritériem pro oprávněnost jeho zotročení a popření práva na svobodu -, stejně tak se i dnes mnozí Republikáni domnívají že nenarozené děti jsou plně lidmi a proto by neměli být utráceni - jinými slovy, jejich mladý věk považují za irelevantní kritérium pro oprávněnost popření jejich práva na život. V Republikánské straně je však aktivní menšina, která s tímto názorem nesouhlasí a prosazuje potraty.

Další politikou Republikánské strany je **preferenci individuálních práv jednotlivců před tzv. kolektivními právy „menšin“** - tj. černochů, žen (i když těch je v populaci většina), atd. V 60. letech byla Demokratická strana ve schizofrenní situaci - zatímco její radikální, levicově-liberální křídlo ze severovýchodu prosazovalo tzv. pozitivní diskriminaci ve prospěch černochů, její jižní křídlo se stále zastávalo rasové segregace a diskriminace proti černochům. Republikánská strana předtím, poté i dnes je konzistentní: požaduje rovnost před zákonem a barvoslepost státu. Tedy na člověka pohlíží primárně jako na jednotlivce a jeho příslušnost k nějaké kolektivní entitě nepovažuje za důvod ani k jeho speciálnímu privilegování, ani k diskriminaci vůči němu.

Většina Republikánů rovněž považuje právo vlastnit zbraně jednak za ústavní právo všech Američanů garantované II. dodatkem Ústavy, a jednak za základní lidské právo, neboť je právem, jež umožňuje smysluplnou sebeobranu, která zajistí přežití v případě napadení zločincem - což ale činí všechna ta ostat-

prezident G. W. Bush

ní krásná práva smysluplnými, neboť jak známo, mrtvola si již moc práv neužije. Na druhé straně Republikáni mají tendenci pohlížet na Američany jako na dospělé osoby, a tedy pokud se svobodně dopustí zločinu, mají za své jednání plnou odpovědnost a tedy mají nést i následky. V principu neodmítají trest smrti za vraždu.

Republikánská strana je tedy v průměru pravivější než strana Demokratická (to však neznamená, že někteří Demokraté nemohou být pravivější než někteří Republikáni, a naopak). V úvodu jsem uvedl, že Republikáni mají tendenci prosazovat to, co je správné, zatímco Demokrati to, co je pohodlné. Ve skutečnosti jsem měl uvést, že to **pravice prosazuje to, co je správné, zatímco levice to, co je pohodlné. Správné je usilovat o osobní odpovědnost a soběstačnost vlastní rodiny, pohodlné je nechat o sebe pečovat stát. Správné je chovat se odpovědně, pohodlné je řešit důsledky vlastní neodpovědnosti potratem. Správné je cenit si svou svobodu a raději riskovat válku, než ji ztratit, pohodlné je přežívat a proto usmířovat tyrany. Správné je brát člověka jako dospělou osobu: poskytnout mu maximální svobodu, pokud ji však zneužije, potrestat ho. Pohodlné je pohlížet na člověka jako na dítě a učinit ze státu jeho chůvu: zopatřit ho, držet ho jako nemluvně v bavlne, nedát mu svobodu nakládat se svými penězi, a když něco vyvede, zahrnout jej tisíci polibky, ale v žádném případě jej netrestat.**

43. prezident Spojených států vyznává konzervativní republikánskou filosofii, a proto v první den svého pobytu v úřadu zastavil financování potratů ve světě z peněz amerických daňových poplatníků, z nichž mnozí považují potraty za masakry nevíňátek; později navrhl a prosadil výrazné snížení daní všech Američanů, kteří daně platí - a to i retroaktivně; trvá na právu vlastnit zbraně jako na individuálním právu amerických občanů; rozhodl se vybudovat systém americké protiraketové obrany a proto odstoupil od smlouvy ABM mezi USA a SSSR z roku 1972 (v souladu s klauzulí této smlouvy, jež odstoupení umožňuje), neboť tato smlouva znemožňuje chránit civilní obyvatelstvo; vzdor bigotnímu dogmatismu ekologických fanatiků a sektářů nepovažuje kus aljašské tundry za posvátnou krávu a proto by tam chtěl vrtat ropu; za nejlepší pomoc chudým či lidem v nouzi nepovažuje byrokratické utrácení peněz daňových poplatníků, nýbrž péči lidí, kteří se hodlají o chudé starat z důvodů svědomí - tedy lidí pracujících v církevních a charitativních organizacích, jimž chce poskytnout vlídnou tvář americké vlády. A konečně, za nejlepší cestu k zastavení šíření nechtěných těhotenství a pohlavních nemocí včetně AIDS nepovažuje poskytování technické instruktáže dětem „jak na to“ a jejich zopatrnutí spoustou latexu (kondomů), nýbrž pěstování zdrženlivosti a těch návyků, které povedou k jejich růstu jako svobodných a osobně odpovědných lidských bytosti, schopných ovládat své choutky a sebe sama.

Roman Joch, analytik Občanského institutu

V příštím čísle se budeme věnovat pravici v Norsku, kde na počátku září proběhly parlamentní volby.

-red-

Vydává CEVRO – SDRUŽENÍ PRO CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ A ROZVOJ OSOBNOSTI
Jalovcová 5, 110 00 Praha 1, IČO: 697 80 684

Bankovní spojení: Česká spořitelna, č. ú.: 11692399/0800

tel: 02/24237769, 0603/460851 • e-mail: cevro@volny.cz • www.volny.cz/cevro

Tajemník CEVRO: Viktor Najmon • Odpovědný redaktor Ladislav Mrklas

Vyšlo v září 2001